

SZEKÉR NÓRA (SZERKESZTETTE, A BEVEZETŐ TANULMÁNYT ÉS A JEGYZETEKET ÍRTA):

Jakab Attila: Szekér Nóra (szerkesztette, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta): Miniszter a frontvonalban. Zsindely Ferenc naplója, 1940. február 25. – 1946. március 9. ÁBTL, Budapest – Kronosz, Pécs, 2021. Hurbán, 2.évf. 1. sz., 2024. 112-115. DOI: <https://doi.org/10.66478/Hurban.2024.1.112-115>

Miniszter a frontvonalban.

Zsindely Ferenc naplója. 1941. február 25 – 1946. március 9.
ÁBTL – Kronosz, Budapest – Pécs, 2021.

Zsindely Ferenc (1891–1963), a Kállay-kormány kereskedelmi és közlekedésügyi minisztere (1943. március 29 – 1944. március 22) neve ma már nem igazán forog a köztudatban; életrajz (még) nem készült róla. Életét gyakorlatilag az államigazgatásban töltötte (főispáni titkár, pénzügyminiszteri titkár, államtitkár), de ugyanakkor szépírói tevékenységet is folytatott Komáromi Ferenc álnéven.¹ Felesége, a korabeli női szerepkörbe nehezen beilleszthető Zsindelyné Tüdös Klára (1895–1980), akivel 1938-ban kötött házasságot, szintén sokrétű életművet hagyott maga után, és a nyilas korszakban tevékenyen kivette a részét a zsidómentésben.

Miért is írt naplót Zsindely Ferenc? Szekér Nóra szerkesztő az „Előszóban”, ahol részletesebb életrajzot is közöl, így fogalmaz: „Zsindely Ferencet – saját megfogalmazása szerint – valamiféle konok akarat hajtotta, hogy élete legtevékenyebb időszakában (...) napról napra lejegyezze a vele történeteket. Miután a legfelsőbb politikai körökben mozgott és már csak a hivatalánál fogva is miniszterelnökök bizalmasa volt, kevesek által látott színtérben zajló eseményeket, kulisszatitkokat örökített így az utókorra. Hogy mi motiválta, arra ő maga ad magyarázatot: megérteni 'a furcsa, keserves idő'-ket. A mindennapok sűrű forgatagában a naplórásra kiszakított idő nemcsak az aznapi események számbavételét jelentette a számára, hanem a korszak léthelyzetének folyamatos értelmezését, szembenézést a félelmekkel, haragokkal, reményekkel, napról napra mérlegre téve politikai és világnézeti meggyőződését és személyes felelősségét.” (5)

Kétségtelen, hogy a naplók, visszaemlékezések mindig nagyon személyesek/szubjektívek, az írótól elvonatkoztatathatatlan nézőpontot jelenítenek meg a leírt korról. Ugyanakkor óhatatlanul megjelennek benne az érzelmek, amelyet pozitívumként (is) lehet értékelni. Mindezek ellenére érdemes fontos történeti forrásként tekinteni rájuk, mert a korabeli dokumentumokkal, történeti forrásokkal, sajtóban megjelent cikkekkel és tudósításokkal, illetve más, korabeli visszaemlékezők írásaival összevetve hozzásegítenek egy korszak történéseinek a sokrétű, több szempontot és megközelítést figyelembe vevő megértéséhez. Hiszen nem csupán a személy, hanem a kor is feltárulkozik, valamint az, ahogyan egy adott gazdasági, társadalmi, kulturális, politikai stb. életközegben elhelyezkedő személy a saját korát, annak történéseit és kortársait látja.

Szekér Nóra pontosan érzékeli, hogy Zsindely naplója nem áll az utólagos, háború utáni „magyarázkodási kényszer hatása alatt”. A naplóíró bejegyzései arról tanúskodnak, hogy mondhatni naponta én-időt szakított arra, hogy – vélelmezhetően az egyedülletben – átgondoltan leírja a történéseket, a benyomásait, az érzéseit, a gondolatait. Valamiért mindezt fontosnak tartotta. Ennek köszönhetően „képet ad arról, hogy a korszak a saját belső törvényszerűségei szerint hogyan mérlegelte a vele történeteket, hol látta a hibáit, a felelősségét, hogyan ítélte meg a saját perspektíváit, az egyre szűkülő ellenséges gyűrű közepén a mozgásterét és hogyan élte át a háború mindennapjait. Ez őszintébb lenyomatát adja a Horthy-korszak énképének, mint sok utólagos értelmezés, és ahhoz is segítséget nyújt, hogy a mából nézve ellentmondásosnak ható jelenségek értelmezhetőbbé váljanak, azzal együtt, hogy ez a beszédmód a mai érzékenység számára sokszor idegenül, olykor akár bántóan is hangzik. Érdekes ebből a szempontból Zsindely

1 Komáromi Ferenc 1901: *A hét cinke. Igaz mese hét részben.* Budapest.

viszonya a zsidókérdéshez. Mint Bárdossy miniszterelnökségi titkára segít tető alá hozni az ún. harmadik zsidótörvényt,² és magától értetődő természetességgel ünnepli annak elfogadását. Megnyilatkozásaiból nemegyszer érzékelhető a zsidósággal szembeni diszkriminatív hozzáállás, a német megszállás után hozott zsidóellenes intézkedések azonban felháborítják, a deportálás mélyen megrázza, felesége zsidómentésben való szerepvállalását pedig teljes mellszélességgel támogatja.” (10). Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az Istenhegyi úti villájukat a Vöröskereszt védelme alá helyezték, és mintegy 72 személynek – köztük üldözött zsidóknak, erdélyi menekülteknek, bujkáló kommunistáknak (Apró Antalné és gyermekei) – nyújtottak menedéket.

Zsindely Ferenc naplója Teleki Pál miniszterelnök (1939. február 16 – 1941. április 3) életének utolsó heteivel kezdődik. Az első bejegyzés 1941. február 25-én keletkezett. Teleki öngyilkossága kapcsán megjegyzi, hogy ez „egyrészt mementó a nemzetnek, másrészt önkéntes áldozat az Istennek” (52). Április 8-án írja: „Anglia megszakította velünk a diplomáciai kapcsolatot, mert Magyarország német hadműveletek támaszpontja lett. (...) Olyan háború kockázata szakad ránk, amelynek sorsára alig van befolyásunk. És oda vagyunk láncolva a német harci szekérhez.” (57).

Június 22-én Németország megtámadta a Szovjetuniót. Zsindely naplóbejegyzése: „Tavaly a finn-orosz háborúban Németország rokonszenve Oroszország mellett volt, most a finnekkel együtt harcol Oroszország ellen. Tavaly az orosz–román konfliktus idején parancsot adott Romániának, hogy adja le Besszarábiát, – furcsa világ! (100–101). 1942. január 1: „Nem vagyok én templomba járó ember. Ma sem mentem el” (174). Ennek kapcsán joggal merül fel a kérdés, hogy vajon mit is jelenthetett a kereszténység azoknak, akik nemzeti-keresztény politikai kurzusban gondolkodtak? 1942. május 12: „A zsidókérdésben nem bírom kiismerni ezt a Kállayt. Néha radikálisabb a nyilasoknál is, néha meg mentené őket. De ugyanazon minisztertanácsban is hol így, hol úgy beszél. Nem bírok rájönni arra a titkos lelki fonálra, amely állásfoglalásában vezeti.” (193). 1942. július 3: „A zsidóbirtok javaslatot tárgyalta a Felsőház bizottsága. (...) ilyen simán még nem ment át antiszemita javaslat, mint ez a mostani, a legradikálisabb.” (217). 1943. január 18: „Amitől féltünk, bekövetkezett: az orosz harctéren katasztrofális vereséget szenvedtünk.” (316). 1943. március 2: „Ha ebben a Kállayban nincs cigányvér, akkor senkiben sincsen! Így alkudozni csak cigánykupecsek tudnak.” (343). 1943. július 13: „Kállay a szicíliai híreken megint összecsuklott, mint eddig mindig minden nehezebb helyzetben.” (399). 1943. augusztus 26: „Borzasztó egy banda ez a képviselői! (...) Hiúak, nagyhangúak, nagyképűek, műveltségük felületes, becsületük formáság: lármás, szemtelen és gyáva, izgága és üres társaság. Aki nem ilyen közöttük, az nem is igazi képviselő, csak férfi létére tévedésből megválasztották képviselővé. (...) És izgulnak mindig és mindenben, fölényesen legyintgetnek, megfellebbezhetetlen ítéleteket potyogtatnak, s a világon mindenhez ők értenek a legjobban. Mert egy csomó beborozott parasztból egyszer több szavazott véletlenül rá, mint az ellenjelöltjére. Más fundamentuma nincs.” (418). 1943. december 1: Bárdossyékna

2 Ezt volt a tulajdonképpeni értelemben vett fajvédelmi törvény: 1941. évi XV. törvénycikk a házassági jogról szóló 1894:XXXI. törvénycikk kiegészítéséről és módosításáról, valamint az ezzel kapcsolatban szükséges fajvédelmi rendelkezésekről (<https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=94100015.TV&targetdate=&printTitle=1941.+%C3%A9vi+XV.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev;utolsóletöltés:2024.április24>). Indoklását lásd: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94100015.TVI&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D51> (utolsó letöltés: 2024. április 24).

voltunk ma vacsorázni. A miniszterelnök biztosan felhúzná az orrát, ha megtudná, – de fene bánja. Államtikára voltam Bárdossynak, csak eljárhatok hozzá!” (448–449). 1944. január 3: „...a németek teljes bizalmatlansággal nézik a Kállay-kormányt” (460).

Amikor 1944. március 19-én a náci Németország csapatai megszállták Magyarországot, Zsindely Ferenc még aznap este több oldalon keresztül leírta „ennek a keserves vasárnapnak a történetét” (492). Másnap már búcsúzott a kereskedelmi minisztériumtól. Álláspontja szerint Kállay „rövidlátó svihákságának igen nagy a része abban, hogy idáig kerültünk. És a Kormányzó Úr makacsságának is, amellyel csak azért is tartotta ezt a szélkakast.” (503). 1944. március 28: „Nem mozdulok ki napszámra itthonról, s nagy gyönyörűséggel írogatok. Mi történik a világban, mi sem? És mintha csak valósággal meghaltam volna azok számára, akik röviddel ezelőtt még miniszterársaim voltak, de velem ellentétben még ma is az élen vannak.” (510).

Miközben Magyarországon egymást érik a zsidóellenes rendelkezések, majd javában zajlik a gettósítás és a deportálás – amiről a korabeli sajtóban napi szinten jelennek meg tudósítások – Zsindely Ferenc naplóbejegyzéseiből alig tudunk meg valamit. A naplóíró ugyanis elsősorban a légiriadókról és a bombázásokról tájékoztat. 1944. június 11-én, egy kellemes bajai családi kirándulás kapcsán, írja: „Tata környékét német SS-csapatok szállták meg (...) a zsidókérdés megoldásának célzatával. Tény az, hogy ezidő szerint nincs már zsidó tatán, csak olyanok, akik zsidó munkaszázadokban dolgoznak. A többieket előbb egy gettónak kinevezett majorba gyűjtötték, majd másnap hetvenesével, mások szerint nyolcvanasával vagonokba préselték, s elszállították őket valahova. A főbíró csak azt tudja, hogy a csendőreinek Komáromig kellett a vonatot kísérniük. A 12 évesnél fiatalabb gyermekeket elvették a szüleiktől, és rettenetes jajveszékélés közben külön vagonba rakták. Az alja nép persze kigyúlt az állomásra az ingyen cirkusznak örülni!” (542–543). A bejegyzésből az tűnik ki, hogy mindehhez a magyar hatóságoknak alig volt közük!

1944. augusztus 24: „Reggel megtelefonálta Cseley Rudi, hogy a románok átálltak az ellenséghez, semmisnek nyilvánították a bécsi döntést, és szembe fordultak a németekkel. Azt mondta, hogy a Tiszavonalat fogjuk tartani.” (561). Nem sikerült. Ezért 1944. október elején – előrelátóan – Zsindelyék önerőből gyermekotthont alakítottak ki a villájukban, amelyet így a svéd Vöröskereszt oltalma alá helyeztek.

1944. október 16-án Zsindely Ferenc Dömösön vadászott. Itt értesült arról, hogy Szálasi „alkotmányszerűen” átvette a hatalmat, vagyis Horthy „kinevezte miniszterelnöknek, s megbízta a kormányzói teendők ellátásával is” (598). A vadászatból szerencsésen hazaértek. A naplóban továbbra is a légiriadók és a bombatámadások, illetve az egyre közeledő frontvonal állnak a középpontban.

1944. november 14: „A zsidókat megint hajtják Németország felé. Esik a havas eső, gyalázatos idő járja, a zsidók száználmas karavánjai pedig cammognak az országúton: férfiak, nők, gyerekek vegyesen, viszik a batyut és halálra váltan, rémülten mennek.” (619). A bejegyzések a hétköznapi életet írják le, amelyben fontos szerepet játszik az élelem beszerzése, valamint az áhítat.

1944. december 18: „A nyilasok rémuralmáról, az ún. nemzetvédelmi bíróság ítélezéseiről, s a naponkénti kivégzések tömegéről rémhírek özönét hallottam. A letartóztatottokról való bánásmódról is. Nem győzök hálát adni Istennek, hogy eddig még nem tartóztattak le.” (536). A pesti gettóról semmiféle tudósítás!

1944. december 27: „A svéd Vöröskereszt magyar-orosz nyelvű védelmi feliratát kiragasztottuk az ajtókra. Lesz-e az oroszokra hatása?” (647). Épp időben. A következő napokban ugyanis már ott is voltak az oroszok. 1945 januártól a hétköznapiak már az orosz jelenlét jegyében teltek, amiről Zsindely Ferenc részletesen beszámolt. Másról nem nagyon; így a pesti oldal elestéről sem. Viszont hosszasan leírta az 1945. február 12-i kitörés eseményeit, amelyeknek szemtanúja volt (714–722).

1945 tavaszától a bejegyzések ritkulnak és rövidülnek. 1945. március 19: „*Ma egy éve még miniszter voltam. Szinte hihetetlen, hogy egy év alatt pergett le, ami lepergett.*” (734). Ebben az egy évben nem sok figyelmet szentelt mindannak, ami a magyar zsidókkal történt!

1945. július 22: „*Kezdenek felkeresni a hajdani barátaim. Tele vannak aggodalommal saját egyéni sorsocskájuk miatt, s a legvadabb jobboldaliak és antiszemiták is azt magyarázzák nekem, hogy ők voltaképpen baloldaliak és zsidóbarátok voltak. Nemcsak pirulok sokszor, de émelygek is.*” (750). Azt viszont igyekszik kidomborítani, hogy a felelősségre vonás szorgalmazásában „*az oroszországi emigráns zsidók játsszák... a lehangosabb és legvisszataszítóbb szerepet*” (751). 1945. augusztus 7-én megállapítja, hogy „*társadalmunk csupa mocsok, züllés, utálat*” (754).

1946. március 9-én Zsindely Ferenc ezzel zárta a naplóját: „*Ezek az új urak... nem bírják el a könnyűt. Belebuknak.*” (763). Tévedett!

Reményei ellenére a világháborút követően berendezkedő „új világ” Zsindely Ferencre már nem tartott igényt. Villájukat nem tudták fenntartani. Bereczky Albert református püspöknek köszönhetően nem kitelepítették őket, hanem szabad elköltözést biztosítottak számukra.

Balatonlellére kerültek, ahol – biztos jövedelem hiányában – adományokból tartották fenn magukat. Férje halála után Zsindelyné Tüdős Klárát Apró Antalné segítette egy lakótelepi lakáshoz Budapesten, ahol haláláig élt.

Maga a napló – négy bőrkötéses határidőnapló – 1964-ben, viszontagságos úton került a Sárospataki Református Kollégium kéziratárába, ahol mondhatni szinte feledésbe merült. Örvendetes, hogy végül kiadásra került, mégpedig nagyon gazdagon lábjegyzetelt formában. Ez a napló kétséget kizáróan nagyon fontos kordokumentum, még akkor is, ha helyel-közzel az eredeti szöveg olvashatatlanná vált. Csak sajnálkozni tudunk azon, hogy vélelmezhetően maga Zsindely Ferenc az 1941. augusztus 7. és 14., valamint az 1942. február 1. és május 4. közötti bejegyzéseit valamikor kivágta a naplóból, de kétségtelenül nyomos oka lehetett rá. Szerencsére magát a naplót nem semmisítette meg! Fontos forrást hagyott az utókorra és a magyar történettudományra!